

A27

Mari Lopezco ederreza...

Eskuizkribuko esku nagusia ez den batek aldaketa handiak sartu ditu testuan. Horregatik, kasu honetan, bi bertsio ematea erabaki dugu: lehenengo eskuarena (A27a) eta bigarren eskuak proposaturiko aldaketak (letrakera etzanez eman ditugunak) integraturik sortzen den bertsioa (A27b). Bigarren esku horrek bi eratara jokatu du: leku batzuetan, testuaren zuzenketak proposatu ditu, lehenengo eskuaren testua tatxatuaz; beste batzuetan, ez du lehenengo testua tatxatu, eta lerroarteetan proposatu ditu aldaerak, aukeran emanak balira bezala. Edozein kasutan ere, lehenengo bertsioan argiegi ez ziren pasarteak argitzeko dira aldaketa gehienak, Mari Lopezco esamesak zabaltzen ibili dela salatzeko:

- *ederreza* > *atrebidea* (ez ‘ausarta’, baizik eta ‘errespetu gabea’)
- *arren çaoça exilic* > *ez esan secular gaycic*
- *Oy aserratu deraustaçu, / ceurorrec ala guraric* > *Berberic asco esan ey duçu, / ene ausencian eguinic*
- *an ez doçuna quilçaric* > *an ez doçuna freuric*
- *ene laztana* > *gach esalea*
- *Oyñ-escuetan muñ eguiçu* > *Berba dollorroc gorde eguiçu*

Mari Lopezco Luzuriagan jaio eta Langarikan bizi den neska gaztea da (Luzuriaga eta Langarika biak dira Aguraingo eskualdean, zortzi kilometroko tartean); idazlearen osabaren etxean bizi da (neskame, seguruenik, testuan ezer ez dioen arren), baina askatasun gehiegi ematen diotela iruditzen zaio idazleari, eta horregatik aritu ahal izan dela esamesak zabaltzen (lehenengo bertsioaren arabera, mehatxu gisa esaten dio bere aurka gaizki esaten segitzen badu berak ere baduela zer esanik). Poemaren gai nagusia esamesen aurrean idazleak eman nahi duen erantzuna da, hortaz, baina bada bigarren gai bat ere, horren mende: idazlea mindurik dago, eta beste irain batekin erantzun nahi du esamesen aurka, Mari Lopez neska itsusia (*ederreza*) dela nabarmenduz (Peru Errotxen seme ezkongaiaren kontua ere hari horri eutsita ulertu behar dela uste dugu, seguruenik ez baitziren eskualdeko mutilik ederrenak izango).

Itxura guztien arabera benetako gertakarietan oinarritua da poema hau, eta, horrela bada, berebiziko garrantzia dute 39-40. bertso-lerroek (*Juramentu eguiten jagot / obian daçan amari*), izan ere hobian datzan ama Joan Perez Lazarragakoaren ama baldin bada, datu horrek ezartzen baitu poema honen eta ziur aski eskuizkribuaren *post quem* data, 1602koa hain zuzen, ziur baitakigu urte horretan oraindik bizirik zela Elena Saez Erdoñakoa, poetaren ama.

Dena den, gogoratu behar da esamesen gaia ez dela ezohikoa XVI-XVII. mendeko literatura-lanetan; Cervantesen *El coloquio de los perros* nobelan, adibidez, horren inguruko eztabaida azaltzen da (ikusi Illades 2007).

A27a

<1201r> Mari Lopezco¹ ederreza,²
 arren çaoça³ exilic,
 oy eta⁴ baldin gura badoçu
 ez difinçuen⁵ tacharic.
 Oy aserratu deraustaçu,⁶ 5
 ceurorrec ala guraric;
 badanic bere,⁷ irabacico

¹ *Mari Lopezco*: ‘Mari Lopeztxo’; hemen *-ko* txikigarria da eta gutxiespen-zentzua du.

² *ederreza*: ‘batere edertasunik gabea, eder ez dena’ esan nahi du, dirudienez, hapax honek.

³ *çaoça*: ‘egon zaitez’, agintera; *çaoz* eta *çaoça*, bietara erabiltzen du eskuizkribuan. Aipagarria da beste tinta batez eginiko zuzenketa: *çaoça* > *çaoçque*, beste *zaozke* bakar bat baitago eskuizkribuan, Aguraingo erreketan (A28: 23), hemen bezalaxe *-q* gangardunez adierazia.

Aginterazko adizkia *-ke* atzizkiarekin osatzean, aginduaren betetzea geroan kokatzen da, solas unetik kanpo. Geroaldiko agintera oso ohikoa da *Refranes y Sentencias* bizkaierazko atsoitzen bilduman (*çe eyquec maurtuti hoeaneâ, eder eztanic caleb RS 36, Gach çe erexqueoc yñori, ta emac vereâ edoceyni RS 312*), eta aztergai dugun Lazarragaren testuan: *ce eucaiqueçu* (A27a: 24), *sinis eçaqueçu / ene eguia* (B9: 13-14), *Jentil onbrea, ona çatozque, / gura banoçu gozadu* (B12: 11-12) eta *arren, aguir çaytesq[ue]* (B28: 3). Bizkitartean, ez dirudi soilik mendebaldeko euskararen ezaugarria izan denik, gipuzkera eta lapurtera zaharrean (Etxeberri Ziburukoa eta Etxeberri Sarakoa) ere biltzen baitira gisa horretako formak.

⁴ *oy eta*: Eskuizkribuko poemetan maiz erabiltzen dira *oy* eta *oyta* betegarriak (bakanka hemengo *oy eta*), bertso-lerroen neurri egokia lortze aldera.

⁵ *ez difinçuen*: ‘ipin ez diezazuten’; *ifini* aditzaren NOR-NORI-NORK subjuntibo trinkoa. Halako hamaika aurkitu ditugu Lazarragaren eskuizkribuan: *efinçu* (A16: 59), *jafindaçu* (A17: 44, B16: 34), *ce nafinçu* (A17: 60), *dafinquet* (A24: 27), *ez difinçuen* (A27: 4), *badafinçu* (A27: 41), *ifinçu* (A28: 172), *dafinela* (A28: 175), *nafinçu* (B3: 70), *nafinela* (B4: 4), *ce efinçu* (B5: 83).

⁶ *aserratu deraustaçu*: ‘haserrarazi nauzu’; **eradutsi* aditza balio kausatiboarekin. **Eradutsi* aditza lau aldiz agertzen da Lazarragaren testuan, beti laguntzaile gisa. Horietatik bitan (A24: 11 eta B20: 71) aplikatibotasuna adierazteko erabiltzen da, hots, laguntzaile hirupertsonal arrunta da (*eutsi, *eradun, *-i* ren parekoa). Beste bitan (AL: 1145v eta A27: 5) kausatibotasunaren adierazteko erabiltzen da; gisa horretako kausatibozko formak ezezagunak ziren Lazarragaren testua agertu arte, baina iduri luke erabilera zabala zutela Arabako euskara zaharrean, Lazarragak indikatibotik kanpo ere kausatibotasuna laguntzailean markatzen baitu, *egin*-en ordez *eragin* erabiliz (*galdu lerait* A24: 157).

⁷ *badanic bere*: ‘hala ere’; *badanic bere* OEHN ez dago jasota, baina cf. *badarik* ‘hala ere’: funtsean Iparraldean lekukotzen bada ere, badago GN-zko adibiderik (1609ko poesietako batean, zehazki), eta

ez doçu gona barriric.⁸
 Oyta obato esango even
 egon bacina exilic; 10
 oy bada bere, berva gureac
 ez diçu emun lecuric.⁹
 Luçuriagan jaio cinean,
 Langarican¹⁰ çaoz¹¹ calteric;¹²
 oy guchiago esateraco 15
 nic ez dot pacenciaric.¹³
 Berbaric asco erraz¹⁴ dasaquet,¹⁵
 çuc ala meresciduric;

Otxoa Arinek ere erabiltzen du. Lazarragaren eskuizkribuan zazpi aldiz aurkitu dugu: A6: 43, A10: 61, A24: 51, A26: 13, A27a: 7, B5: 27 eta B12: 51.

⁸ *irabacico* / *ez doçu gona barriric*: ‘ez duzu berreskuratuko izen ona’ esan nahi du, gona moztea zelako izen txarreko emakumeari ezartzen zitzaion zigorra; cf. *DAut*, s.v. *falda*: “Cortar la falda. Especie de castigo que se da a las mugeres perdidas para avergonzarlas”. Irakurketa horren indargarri da lerroartean erantsiriko aldaketa: *irabaci ez doçu agaz honraric* (A27b: 7-8).

⁹ *ez diçu emun lecuric*: ‘ez dizu eman hartarako (gaizki esaka ibiltzeko) arrazoirik’; eskuizkribuan bost lekutan dago antzeko egitura: *ez dit emayten lecuric* (A10: 12, A10: 62), *eztit emaiten / iguitaiac lecuric* (A23: 87-88), *ez diçu emun lecuric* (A27a: 12), *eztit emayten lecuric* (A28: 30). cf. *OEHN* LEKU(A) EMAN, s.v. *leku*: “Dar lugar, consentir, dar consentimiento; dar ocasión, dar tiempo”.

¹⁰ *Langarican*: Beherago (A27a: 45) ikusiko denaren arabera, Maria Lopezko Joan Perez Lazarragakoaren osabaren etxean dago, neskame seguruenik. Luzuriaga gaur Donemiliagako udalerriko herria da; Langarika izeneko herria (Iruraiz-Gaunako udalerrria) zortzi kilometrotara dago, oinez; baina baliteke *Langarika* hemen ez izatea herria, Arriolako langarikatarren jauregia baino, hala deitzen baitzaio Gonzalez Langarikakoaren etxeari, edo are Langarika herriko Langarika jauregia, hori ere Gonzalez Langarikakoena baitzen. Luzuriaga herria eta Langarika jauregia bereiztearen alde izan liteke batean *jaio cinean* eta bestean *çaoz* (eta *ez bizi zara*) aditzak bereiztea.

¹¹ *çaoz*: ‘zagoz, zaude’.

¹² *calteric*: ‘denon kaltetan, zoritxarrez’; bi aldiz dago eskuizkribuan (A27: 14 eta A28: 56). Ez dugu aurkitu beste lekukotasunik, baina badirudi *damurik* esamoldearen antzekoa bide dela.

¹³ *oy guchiago esateraco* / *nic ez dot pacenciaric*: Eskuizkribuan bada honen antzeko beste esaldi bat: *oy gueiogo çufrietaco* / *eztot nic pacenciaric* (A23: 11-12). *pacenciaric* hitzari dagokionez, euskaraz beti *pacencia*- (A23: 12, A27: 16 eta B8: 5) agertzen da eskuizkribuan; erdaraz, ordea, *paciencia* (A18: 40). Ikusi baita *audenciaric* (B12: 3) forma ere.

¹⁴ *erraz*: ‘ziurrenik’; Lazarragaren eskuizkribuan, *erraz* beti da aditzaren modalitatea aldatzen duen partikula, eta ondoan beti du geroaldiko aditza: *erraz dasaqueçu* (AL: 1141r), *erraz daiçu ecusi* (A1: 2), *erraz daguiquet* (A5: 10), *erraz daidit* / *nic dichosaçat edugui* (A7: 23-24), *erraz daiquet* (A17: 15), *erraz daoque* (A24: 25), *erraz dafinquet* (A24: 27), *erraz dasaquet* (A27: 17), *ipirdietan deyqueoçu* / *erraz muñ bioc alcarri* (A27: 37-38), *erraz daoque* (A28: 15), *erraz çaozque* (A28: 23). *OEHN*-n ez dugu aurkitu erabilera honen berri.

¹⁵ *dasaquet*: ‘esango dut’; *esan* aditzaren geroaldi trinkoa.

	ceure aoan doçu aguiiri	
	an ¹⁶ ez doçuna ¹⁷ quilçaric. ¹⁸	20
	Oy çu ederra içan ez arren,	
	nic ez daucat bearric; ¹⁹	
	oy onegaiti, ene laztana, ²⁰	
	ce eucaiqueçu ²¹ penaric.	
	Cerren çu balça ²² içanagaiti,	25
	asco da dama galantic; ²³	
<1201v>	oy Langarican egonagayti	
	ez artu soberviaric.	
	Ezcondu gura baldin badoçu,	
	asco dauquezu ²⁴ senarric.	30
	Peru Errochec ²⁵ asco dauco	

¹⁶ *an*: Ahoan, hain zuzen.

¹⁷ *doçuna*: -na konpletiboa da.

¹⁸ *quilçaric*: ‘giltzarik’; cf. Lcc “llaue, *quilçea*”.

¹⁹ *bearric*: ‘errurik’; Lazarragaren eskuizkribuan, sei lekutan aurkitu dugu *bear* ‘erru’ (A16: 10, A27a: 22, B8: 8, B20: 33, B21: 36 eta B28: 6). Cf. *OEH*, s.v. *bear*: “‘Culpa, *bearra*’, ‘culpar, *bearr egotzi*’ Lcc. *Odol bearbagea, agirtuko da egia eurea*. ‘Sangre sin ser necesaria [traducción incorrecta por ‘sin culpa’] descubrir se ha la tu verdad”. *RS* 208. *Ez dauko Peru Garziak bearrik / Ain gatx andia apukadua gatik*. ‘No tuvo culpa’. *TAV* 3.1.5, 17s. *Gu nagitzen bagera, gurea da bearra edo kulpa*. Mg CC 189 (*CO* 284 *geuria izango da erruba*)”.

²⁰ *ene laztana*: Hemen zentzu ironikoan erabilita dago, jakina.

²¹ *ce eucaiqueçu*: ‘ez ezazu eduki (geroan)’; *eduki* aditzaren geroaldiko aginterazko forma trinkoa. Geroaldiko aginterari buruz, ikusi A27: 2 lerroko oharra. Bestalde, aditz erroaren forma aipagarria da, nahiz eta ez den bakarra, testuan *eucaiqueçu* (A27: 24, A28: 155), *eucaiteco* (A28: 119) eta *baneucaique* (B20: 15) biltzen baitira. Ohar paleografikoari jarraikiz, guztiz azpimarragarria iruditzen zaigu bigarren eskuak aditz formaren *i* bokala tatxatu izana.

²² *balça*: ‘beltzarana’; edertasun-ereduaren kontrakoa zen beltzarana izatea, eta, hortaz, ‘itsusia’ esatea bezala da hemen.

²³ *asco da dama galantic*: ‘dama galant asko da(go)’.

²⁴ *dauquezu*: ‘izango dituzu’; **edun* aditzaren geroaldi trinkoa (eskuizkribuko bakarra).

²⁵ *Peru Errochec*: Peru Errotx(e) benetako pertsonaia ezaguna izan bide zen, baina ez daukagu haren inguruko beste informaziorik. *Peru* ponte-izena badago eskuizkribuko beste leku batean ere (A29: 81), eta ezaguna da bestela ere; izenaren bigarren partea, *Errochec*, goitzenari dagokiola dirudi, baina ez dugu aurkitu beste lekukotasunik; geografikoki urrunago, Gipuzkoan XVI. mendean *Maria Erroiz* (Berastegi) eta *Maria Erroz* (Amezketeta) emakume-izenak lekukotzen dira (Aleikez 2011). Bi aukera ikusten ditugu testuko goitzen hori azaltzeko: (1) Hiztegi arruntean *erroitz/errotx* hitzak ‘amildegia’ esan nahi duenez, pentsatu dugu toponimoren batekin erlazionaturik izan litekeela (Arakilen, besteak beste, bada Errotz izeneko kontzejua, seguruenik beste etimologia batekoa bada ere). (2) Beste aukera gisa, aintzat hartzekoa da -(t)xe txikigarria arrunta zela garai hartako goitzenetan: Arriolabengoak

esean seme galantic;	
areanche bat ²⁶ oy al badoçu,	
bila ce çatez ²⁷ besteric;	
uste badoçu iñon ez dala	35
a ta çu laco ²⁸ beste bi,	
ipirdietan ²⁹ deyqueoçu	
erraz muñ ³⁰ bioc alcarri.	
Juramentu eguiten jagot ³¹	
obian daçan amari, ³²	40

argitara emandako Iburguen-Cachopín kronikako euskarazko lekukotasunetan, esaterako, *Joanche*, *Mariachea*, *Peruche* eta *Sarche* aurki ditzakegu (2008: 157-164), eta kronika bereko Errodrigo Zaratekoaren kantuan eta Arrasateko Erreketaren kantuetan ere *Abendanochea* eta *Abendañuje* goitzenak, hurrenez hurren. Hala ere, gogoan izan behar da Lazarraga eskuizkribuan sistematikoki *-xe/-je* agertzen zaigula bokal ondoren eta *-che* afrikatiduna kontsonante ondoren eta, hortaz, oinarria azaltzeko ditugun bi aukerek (*erro+che* ‘zakil txiki’ edo *erroi+che* ‘bele txiki’) dituztela arazo formalak.

²⁶ *areanche bat*: ‘handik bat hain zuzen, haietatik bat hain zuzen’; Lazarragaren eskuizkribuan, *-txo* atzizkia beti erabiltzen da txikigarri moduan; *-xe* atzizkiak, berriz, hiru balio hartzen ditu: **1)** Txikigarria (*-xe = -txo*), kutsu afektiboarekin (mespretxua, trufa...) nahiz gabe: *bervaxe* (A7: 117), *daquidancheau* (A10: 21), *gauçaxe* (A10: 23), *presentexeac* (A14: 69), *çuzpirioxe* (A14: 73), *esecoxeoc* (A19: 14), *urtexe* (A19: 16), *dozenaxe* (A24: 116), *erreguxeau* (A26: 31), *bobedaxeoc* (A28: 59), *conquistaxeau* (B11: 13 oh. pal.) eta beharbada *Peru Errochec* (A27: 31; ik. lerro horretako oharra). **2)** Izenondo eta aditzondoaren intentsitate markatzailea: *gueldixe* (AL: 1140v), *goitixeago* (A1: 23), *claruxeago* (A7: 49), *gueixeago* (A10: 59). **3)** Indartzailea (izenordain indartuekin, eta *eben / arean*-ekin): *bercheac* (A7: 77, A29: 62), *gueurcheoc* (A7: 88), *neurcheau* (A10: 46), *ebenche* (B3: 42), *areanche* (A27a: 33). Kasu batean (*urteje* A14: 6), ez dakigu zehazki zein den balioa.

²⁷ *bila ce çatez*: ‘ez ezazu bila’; Lazarragaren testuan *bilatu* aditza iragangaitza da, agertzen den lau lekuetan: *beste amore bilatuco nax* (A4: 11), *Pensamentuac leucaela / dolorez manteniduric, / remedioa bila citecen, / eurençat gora costaric* (A11: 31-34), *bila ce çatez besteric* (A27: 34) eta *beti nax jaio azquero bilaetan / gaucea nola al çaidan contentadu* (B20: 21-22). Bestalde, *arean*-formari dagokionez, Lazarragaren eskuizkribuan, *arean* ablatibo zahar simplea (AL: 1143r, A24: 82 eta *areanche* A27: 33), *arerean*, hartatik eratorria (B12: 18, B16: 84 eta B16: 138) eta *arereanic*, eratorriaren pleonastikoa (A24: 130, B5:71), hirurak aurkitu ditugu, bai eta *aric* (B33: 26) ere.

²⁸ *çu laco*: Lazarragak absolutiboarekin erabiltzen du gehienetan *laco* konparatzailea, pertsona-izenordainaren ondotik (*çu laco, ni laco...*); baina badira bi agerraldi genitiboarekin ere: *çure laco* (A16: 37 oh. pal.), *çure lacooc* (B5: 19).

²⁹ *ipirdietan*: ‘ipurdietan’; forma ezaguna zen Landuccik (“rabo por culo, *ypirdia*”) eta *RS*-k (*Arrien ganean jarri dina ipirdian atera dai mina, RS 385*) ere erabili dutelako.

³⁰ *deyqueoçu / erraz muñ*: ‘erraz muin egingo diozue’; *egin* aditzaren NOR-NORI-NORK geroaldiko adizkia.

muñ hitzari dagokionez, eskuizkribuan bi bider dago, bietan poema berean, behin sudurkari sabaikaria markatuta (*muñ* A27a: 38) eta behin sabaikaritasuna markatu gabe (*mun* A27a: 51). Ikusi A27a: 51 lerroko oharra. *erraz* partikulari dagokionez, ikusi A27a: 17 lerroko oharra.

³¹ *eguiten jagot*: ‘egiten diot’.

nigan miiric³³ badafinçu,³⁴
 ez egoteco exilic,
 cerren çu eder içanagayti,
 ez dot bapere bildurric.³⁵
 Osaba³⁶ jaunaz³⁷ ezpaceonça,³⁸
 jaquin eguiçu niganic,
 alogoroac³⁹ oy neucala
 çureçat ondo gorderic;
 oy aren serbiçaria⁴⁰ nax ta

45

³² *obian daçan amari*: Hobian datzan ama Joan Perez Lazarragakoaren ama baldin bada, 1602koa da poema honen (eta ziur aski eskuizkribuaren) *post quem* data, ziur baitakigu urte horretan bizirik zela Elena Saez Erdoñakoa, poetaren ama. Izan ere, 1602ko “AHPA.Protocolos Notariales, 2486, ff. 85-86” dokumentuan oraindik bizirik agertzen da, Gervasio Di Cesare jaunak jakinarazi digunez.

³³ *miiric*: Birritan bakarrik aurkitu dugu hitza eskuizkribuan eta bietan bokal bikoitzarekin dago: *miiau* (A10: 7), *miiric* (A27: 41). Landuccirenean bokal bikoitzik gabe dago: “lengua, *mia*”. Cf. *OEH*, s.v. *mih*: “De uso general en la tradición septentrional. Al Sur apenas se documenta en autores guipuzcoanos (hay *mi* en los refranes de Isasti (*mingañ* en C), en Cardaberaz (*Eg* III 370) y Ubillos; *mi(h)i* en Moguel (*CC*), Aguirre de Asteasu, Orixe y N. Etxaniz (*LBB* 188), y *mihin* en Aresti (*Tobera* 287)). Es más frecuente entre los vizcaínos, cuya forma es *mi(i)n* desde el s. XVII. En los refranes recogidos por Garibay y en *RS* las formas documentadas son sin *-n*, pero seguramente con nasalización de la vocal. Para el dialecto alto-navarro hay *mi* en Beriayn, Lizarraga de Elcano, en un texto de Larrasoaña del s. XVIII (*ETZ* 58) y en Zubiri (en éste junto a *mih*), y *mi(h)i* en Mendiburu y en un texto baztanés del s. XVIII (*BOEans* 799). En *DFrec* hay 13 ejs. de *mih* y 1 de *miin*”.

³⁴ *nigan miiric badafinçu*: ‘nigan mihirik ipintzen baduzu, nitaz gaizki esaka aritzen bazara’; cf. *DAut*, s.v. *lengua*: “Poner *lengua* en alguno. Significa murmurar y hablar mal de él”. Ikusi baita *çuetan miiau ifinteraco* (A10: 7). Ohar bedi adibide batean bizidunaren marka erantsi diola izenordainari eta bestean ez. *Ifini* aditzaren forma trinkoei dagokienez, ikusi A27: 4 lerroko oharra.

³⁵ *cerren çu eder içanagayti, / ez dot bapere bildurric*: Itxura batean, kontraesanean izan liteke bertso-lerro hau aurrekoarekin, aurrekoaren arabera pentsatzen baikenuen Mari Lopezko itsusia dela; horrela pentsatu du lerroarteko aldaketa egin duenak, *eder* > *eçai*a aldatu baitu. *Eder* irakurketa mantenduz gero, honela ulertu behar dela uste dugu: ‘zuk zeuk eder zarela esan arren, nik ez dut zure beldurrik, ondo baitakit ez zarela ederra’.

³⁶ *Osaba*: Ziur aski, Lazarragaren emazte Catalina Gonzalez Langarikakoaren osabaren bat bide da, horren aitarenak (eta gero aitarenak) baitziren hala Arriolako Langarika jauregia nola Langarikako Langarika jauregia; baina ez dakigu zehazki nor izan litekeen.

³⁷ *jaunaz*: ‘jaunagaz’; hemen *-az* bukaerak soziationaren balioa du.

³⁸ *ezpaceonça*: ‘egongo ez bazina’.

³⁹ *alogoroac*: ‘ordaina’, hain zuzen Mari Lopezkoren esamesen aurkako ordaina. Ez dugu aurkitu forma honen beste lekukotasunik, baina euskarazko *alobera* (euskara zaharrean ikusi Kapanaga: “*Bear egin deitsaneen alogera, edo salarioa kriaduena*. Cap 109”, *apud OEH*, s.v.) eta gaztelaniazko *aloguero*-rekin (cf. *DAut*, s.v.: “Lo mismo que arrendamiento o alquiler”) erlazionaturik izan behar du.

⁴⁰ *serbiçaria*: ‘zerbitzari zintzoa, esanekoa’; hain zuzen gaztelaniazko *servidor*, eta ez ‘morroia’, gaztelaniazko *serviente*.

ez dot esango besteric.

50

Oyñ-escuetan muñ⁴¹ eguiocu,

ez niri barriz burlaric.⁴²

Fin

OHAR PALEOGRAFIKOAK:

1 ederreza] gainean *atrebidea*, beste letrakera batez. **2** arren çaoça exilic] lehendabizi, beste letrakera batez, *çaoça* zegoenetik *çaoçque* atera du zuzenketen egileak, *-q* gangarduna jarriaz *-a*-ren gainean; gero, lerroa tatxatu eta gainean *ez esan secular gaycic* idatzi du. Bestalde, *secular* tatxatutako zerbaiten gainean idatzi da (agian *ynox*). **3** oy eta] tatxatuta. || gura badoçu] beste letrakera batez *gura ezpadoçu* zuzendu da, *ez* lerro gainean erantsi, eta *-b-* zegoen lekuan *-p-* idatzita. **5** Oy aserratu deraustaçu] gainean *berbaric asco esan ey duçu*, beste letrakera batez. Bestalde, *berbaric* hitzaren aurrean *ceurc*, tatxatuta. **6** ceurorrec ala guraric] gainean *ene ausencian eguinic*, beste letrakera batez. Bestalde, *eguinic* hitzaren aurrean *ixilic*, tatxatuta. **7** badanic bere irabacico] beste tinta batez egindako zuzenketek *baya bardin irabaci* testua sortu dute: *-d-* letraren gainean *-y-* idatzi da, *-nic bere* marra batez tatxatu da eta gainean *bardin* idatzi da, eta *-co* marra batez tatxatu da. **8** gona barriric] *agaz honraric* gainean, beste letrakera batez. **9** Oyta] *cierto* gainean, beste letrakera batez, lehengoa tatxatu ondoren. || esango even] *içango çan* lerroan bertan, lehengo letren gainean, beste letrakera batez. **20** quilçaric] *freuric* gainean, beste letrakera batez. **23** ene laztana] *gach esalea* gainean, beste letrakera batez, lehengoa tatxatu ondoren. **24** eucaiqueçu] tinta beltzagoz egindako goitik beherako marra batek *-i-* tatxatu du. **25** balça] *chipi* gainean, txiki-txikia, beste letrakera batez. **26** dama] *galay* gainean, beste letrakera batez. **29** Ezcondu gura baldin badoçu] *Amoraduoc egon agati* gainean, beste letrakera batez; *agati*-ren aurrean hiru bat letra (*.un* agian), tatxatuta. **30** asco dauquezu] *estao çure* gainean, beste letrakera batez. **39** Juramentu] *oy* aurrean, tatxatuta. || jagot] *deusat* gainean, beste letrakera batez. **40**

⁴¹ *muñ*: Eskuizkribuan, *muin* ‘musu’ hitzean, behin markatu da sabaikaritasuna (*muñ* ‘musu’ A27: 38) eta behin ez (*mun* ‘musu’ A27a: 51); aipatu behar da badela *muyña* ‘funtsa, aberastasuna’ (B34: 2) ere, sabaikaritasuna markaturik; *gain(e)-* hitzari dagokionez, eskuizkribuan lau aldiz agertzen da <ñ> sabaikaria markaturik (*gañe-* A4: 18, A17: 82, A24: 31, B16: 5) eta hiru bider sabaikaritasuna markatu gabe (*gane-* AL: 1141v, A11: 7, A28: 44). Uste dugu testuan *gane-* > *gañe-* eta *mun* > *muñ* aldatzea dela egokiena, jakinik eskuizkribu honetan bestelakoetan ere markatu gabe direla kontsonante sudurkari sabaikari batzuk, eta kontuan izanik Landuccirenean ere —Mitxelenak ohartarazi zuen moduan— sistematikoki *-ain* eta *-uin* bukaerak *-ayn* / *-añ* eta *-uyn* / *-uñ* idazten direla (cf. Lcc “ençima, *gaynean*”, “neruio, raiz, *çayna*”, “nuera muger; yerno, *errayna*”, “nauaja, *labayña*”, “cola de animal, *vuztayña*”, eta “beso, *muyn*”, “besar, *muyn eguin*”), eta ez *-an(e)* edo *-un* bizkaieraz bezala.

⁴² *ez niri barriz burlaric*: Hemengo 49. eta 52. bertso-lerroen kideak dira beste hauek: *berorren serviçaria nax ta / ez niri barriz burlaric* (A23: 95-96).

obian daçan amari] *adiquetan duen guztiori* gainean, beste letrakera batez, eta bi aukerak biribil batean bilduta. **41** badafinçu] *oy* aurrean, tatxatuta. **43** eder] esk. *ederr*. || eder içanagayti] *eçay ycanagayti* gainean, beste letrakera batez. Bestalde, *ederr* hitzari -a erantsi zaio hitz artean, tinta beltzagoz, eta *ederra* bihurtu da. **44** bildurric] *penaric* gainean, beste letrakera batez. **51** muñ] esk. *mun*. || Oyñ-escuetan muñ eguioçu] *berba dollorroc gorde eguiçu* gainean, beste letrakera batez; marra batek bi aukerak besarkatzen ditu. Hasieran *gordeguiçu* idatzi zen; gero, -*guiçu* tatxatu eta *eguiçu* idatzi da.

A27b

<1201r>

*Canción para cantar por alguna persona que a murmurado*Mari Lopezco *atrebidea*,⁴³*ez esan secular gaycic,*baldin gura *ezpadoçu*⁴⁴*ez difinçuen tacharic.**Berbaric asco esan ey*⁴⁵ *duçu*,⁴⁶ 5*ene ausencian eguinic;**baya bardin*⁴⁷ *irabaci**ez doçu agaz honreric.**Cierto*⁴⁸ *obato içango çan*

egon bacina exilic; 10

oy bada bere, berva gureac

ez diçu emun lecuric.

Luçuriagan jaio cinean,

Langarican çaoz calteric;

⁴³ *atrebidea*: ‘errespetu gabea, lotsagabea’; cf. *Doncellacho atrevidea* (A4: 5). Ik. Urt *Gram* (apud *OEH*, s.v. *atrebitu* 2): “Insolent, inpuudenta, insolenta, atrebitua, ahalkegabea”. Ik. orobat *DAut*, s.v. *atrevido*: “Se suele tomar por descompuesto, demasiadamente libre y arrojado, falto de respeto, inconsiderado y desatento”.

⁴⁴ *ezpadoçu*: Agian metrikak eraginda geratu dira bi ezezko (*gura ezpadoçu* eta *ez difinçuen*), baina bakarria balego bezala ulertu behar da esaldia.

⁴⁵ *ey*: ‘ei, omen’; partikula honen lehenengo lekukotasuna *Arrasateko Erreketan* aurkitzen da (*Madalenaan an ei dauça*, TAV 3.1.7, 83), baina XIX. mendera arte oso gutxi lekukotzen da, ziur aski testu motengatik (dotrinak, otoiçzak...). Cf. *OEH*, s.v.: “Documentado sólo en textos vizcaínos. Atestiguado ya en los Cantares de la quema de Mondragón, hasta la segunda mitad del s. XIX los ejemplos son, sin embargo, muy poco frecuentes”. Lazarragarenean bederatzi aldiz aurkitu dugu: A12: 2, A:12: 4, A23: 25, A24: 2 oh. pal., A27b: 5, A28: 2, A28: 10, A29: 10, A29: 24.

⁴⁶ *duçu*: *du-* moldeko **edun* aditzaren formak lau baino ez dira eskuizkribuan: *dut* (AL: 1152r), *duçu* (A27b: 5), *duen* (A27 b: 40), *eztudala* (B16: 113). Gutxi dira, orobat, *de-* eta *deu-* moldeetakoak.

⁴⁷ *bardin*: ‘beharbada, seguru aski’; Lazarragaren eskuizkribuan hamaika aldiz aurkitu dugu *bardin*. Horietako batean bakarrik (AL: 1145v) du zalantzarik gabe gaurko ‘berdin’ esanahia, ‘berdintasuna’ adierazten duena; hiru aldiz (AL: 1151r, A25: 8, A27b: 7) ‘dena den, nonbait, beharbada, seguru aski’ adierazten du, gure ustez (cf. *OEH*, s.v., “de todas maneras, en cualquier caso” eta “probablemente, quizás”); behin (A12: 11) zalantza dugu bi adiera horietako zein ote duen; eta, azkenik, sei bider adierazten du baldintza (AL: 1172r, A24: 5, B15: 82, B16: 93, B16: 98, B21: 101).

⁴⁸ *Cierto*: ‘dudarik gabe, inondik ere’; adiera honetan ondo lekukotzen da Hegoaldeko euskara arkaiko eta zaharrean: Landucci (“ciertamente, *zierto*”), Beriain, Mikoleta, Kapanaga eta Otxoa (ap. *OEH*, s.v. *zierto* 2).

	oy guchiago esateraco	15
	nic ez dot pacenciaric.	
	Berbaric asco erraz dasaquet,	
	çuc ala meresciduric;	
	ceure aoan doçu aguiri	
	an ez doçuna <i>freuric</i> . ⁴⁹	20
	Oy çu ederra içan ez arren,	
	nic ez daucat bearric;	
	oy onegaiti, <i>gach esalea</i> ,	
	ce <i>eucaqueçu</i> penaric.	
	Cerren çu <i>chipi</i> ⁵⁰ içanagaiti,	25
	asco da <i>galay</i> galantic;	
<1201v>	oy Langarican egonagayti	
	ez artu soberviaric.	
	<i>Amoraduoc egonagati</i> ,	
	<i>eztao</i> ⁵¹ çure senarric.	30
	Peru Errochec asco dauco	
	esean seme galantic;	
	areanche bat oy al badoçu,	
	bila ce çatez besteric.	
	Uste badoçu iñon ez dala	35
	a ta çu laco beste bi,	
	ipirdietan deyqueoçu	
	erraz muñ bioc alcarri.	
	Juramentu eguiten <i>deusat</i>	
	<i>adiquetan duen</i> ⁵² guztiorri,	40

⁴⁹ *freuric*: ‘bridarik, aho-uhalik; geldiaraziko zaituenik’; cf. Lcc “freno para caballo, *zaldian freua*”. Astarloak ere <n> gabeko aldaera lekukotzen du (*ap. OEH*, s.v. *frenu*).

⁵⁰ *chipi*: Eskuizkribuan beste behin agertzen da *chipi*: *Ume chipiric* (A24: 69); gainerakoetan, eskuizkribuan *chiquer* agertzen da. Landucciren hiztegian *chipi* eta *chiquir* biak ditugu.

⁵¹ *eztao*: ‘ez dago’; -g- kontsonantea bokal artean galtzea ondo lekukotuta dago eskuizkribuan, baina bakarra da indikatiboko orainaldiko hirugarren bertsona singularrean.

⁵² *adiquetan duen*: ‘aditzen duen, entzuten duen’. *du-* moldeko **edun* aditzaren formei buruz, ikusi A27b: 5 bertso-lerroko oharra, s.v. *duçu*.

nigan miiric badafinçu,
ez egoteco exilic,
cerren çu eçay⁵³ içanagayti,
ez dot bapere *penaric*.
Osaba jaunaz ezpaceonça, 45
jaquin eguiçu niganic,
alogoroac oy neucala
çureçat ondo gorderic.
Oy aren serbiçaria nax ta
ez dot esango besteric. 50
Berba dollorroc gorde eguiçu,
ez niri barriz burlaric.

Fin

OHAR PALEOGRAFIKOAK:

30 eztao] esk. *estao*. 40 guztiorri] esk. *guztiori*. 51 dollorroc] esk. *dolloroc*.

Nola aipatu testu hau:

Lazarraga, Juan Perez, 2012 [c. 1602], “A27 – Mari Lopezco ederreza...” [PDF], in G. Bilbao et al. (arg.), *Lazarraga eskuizkribua: edizioa eta azterketa (2.0)*, Vitoria-Gasteiz: UPV/EHU. Interneten eskuragarri: <<http://www.lazarraga.com>> [Kontsulta: uuuu/hh/ee].

⁵³ *eçay*: ‘itsusi, desitxuratu’; cf. *OEH*, s.v. *ezain*: “(Aplicado a acciones) feo, sucio, deshonesto, vergonzoso; (aplicado a personas) feo, desfigurado”.

Lan hau [Creative Commons-en baimen baten mende](#) dago